

MUSEITIDNINGEN

Medlemsblad för Råå Museiförening

Järnvägsgatan, Råå.

I detta nummer:

- * Vandring på Nedre Läget
- * Danskarna landstiger – igen!
- * Gatorna som försvann
- * Padosa från Råå förliser utanför Biarritz
- * Nisses lexikon naturligtvis!

Järnvägsgatan, dagens Lübecksgatan. Råådalens hus till höger är lätt att identifiera.

Ordförande har ordet

Varför kommer inte barnfamiljerna till museet? Hur lockar man dem att komma? Vad är det som gör att barn och unga vill gå på museum? Dessa frågor blev utgångspunkten i den ansökan som vi förra året skickade till Sparbanksstiftelsen för att få bidrag till att finna några svar. *Barnkultur – ett nöje och ett måste* blev namnet på projektet, som beviljades pengar från Sparbanksstiftelsen.

På museet har länge funnits olika aktiviteter för att stimulera barn och ungdomar. Ett arbetshäfte för att göra museibesöket extra intressant utarbetades redan under Eric Björcks aktiva tid, men materialet bedömdes senare vara alltför svårt. En tipstävling, som fick barnen att undersöka museet, har funnits i många år men är nu ersatt av Agentjakten.

I styrhytten till Arresö nere på Durken är det tillåtet att testa allt. Även en liten kapten, som behöver en pall för att nå upp, kan styra sin farkost med hjälp av den stora ratten och en rejäl kompass. Han kan också reglera bl.a. bränsleförsörjningen. På väggen sitter ekolod, Decca-Navigator,

radiotelefon och radiopejl. Naturligtvis finns det också ett sjökort över Öresund. Inne i styrhytten kan man röra och göra.

Till sjömanslivet hörde att man skulle kunna slå ett antal knopar, sammanfoga rep och göra snygga avslutningar på repen s.k. taglingar. Drygt 50 av de vanligaste knoparna finns demonstrerade på knop-tavlan. Det finns knoprep för alla som vill prova.

För att skapa förståelse för hur man med hjälp av block kan underlätta arbetet med att lyfta tunga saker eller hissa segel finns möjlighet att lyfta samma vikt med olika sorters block. Man känner tydligt skillnaden.

Med inspiration från Pelle Johansson på Kulturmagasinet skapades inför säsongen 2009 både Agentjakten som riktar sig till läskunniga barn på låg- och mellanstadiet och en presentation av museet med ett audioguidesystem riktat till ungdomar på högstadiet och gymnasiet.

Uppgiften i Agentjakten är att hämta en hemlig agent, som behöver en snabb transport över till danska sidan. Först ska man hitta en markerad hamn på ett sjökort, som ligger inlåst i ett kassaskåp. För att komma in i det låsta kassaskåpet behöver man en sifferkod. Koden får man genom att svara på ett antal frågor om de föremål som finns på entréplanet. För att sedan kunna ringa till den hemliga agenten måste man klura ut hans mobilnummer. För att få fram numret måste man titta på bl.a. den gamla räddningsstolen och Handelsföreningen. Alla uppgifterna finns på Durken. Agenten vet att han ska till Helsingör. Nästa uppdrag blir att ta reda på båtens namn. Nu får man hålla till i museets båthall. För att den hemlige agenten slutligen skall få komma ombord på båten måste han uppge en hemlig kod. Detta fjärde och sista uppdrag sysselsätter barnen på Bryggan bland våra båt- och hamnmodeller. Efter väl genomförd agentjakt får varje barn ett diplom.

Premiär för Agentjakten blev det på sportlovet. Precis som vi hoppats kom det många barn med föräldrar eller far- och morföräldrar. Alla barn löste agentjakten med mer eller mindre hjälp av museipersonal och anhöriga. Sjömansarbete i rep och en uppkopplad radarskärm för att följa trafiken i Sundet kompletterade dagen. Det var en härlig dag med museet som mötesplats för flera generationer.

Ett museum innehåller många föremål som i sig kan intressera såväl ung som gammal. Men med föremålen invävda i en spännande historia och presenterade med en teknik som passar ungdomar så tror vi

att vi kan öka intresset för museet. Vi valde ut åtta områden som vi bedömde speciellt intressanta för ungdomar och skrev med hjälp av museets texter en berättelse om dessa. Fiske, sjöfart och Kurt Björklund var några av de valda områdena. Information om exempelvis fisket hänvisar till såväl fångstredskapen längs bryggan som fiskekvassen Wasa i montern. Detta avsnitt avslutas med berättelsen om när Wasa var ute i svår storm vid Läsö. Stor dramatik! I avsnittet om Kurt Björklund finns förutom berättelsen om hans liv från statarpojke till världsomseglare några av hans bandinspelningar för Radio Malmöhus. I slutfasen tillkom ett fördjupningsavsnitt om Kurts världsomseglingar.

Lars Svensson, vår förre teaterdirektör, har läst in berättelserna, och Christian Odeholm på Dunkers Kulturhus har fixat tekniken. Under kommande vinter ska audioguidesystemet utökas med ett avsnitt om motorhallen.

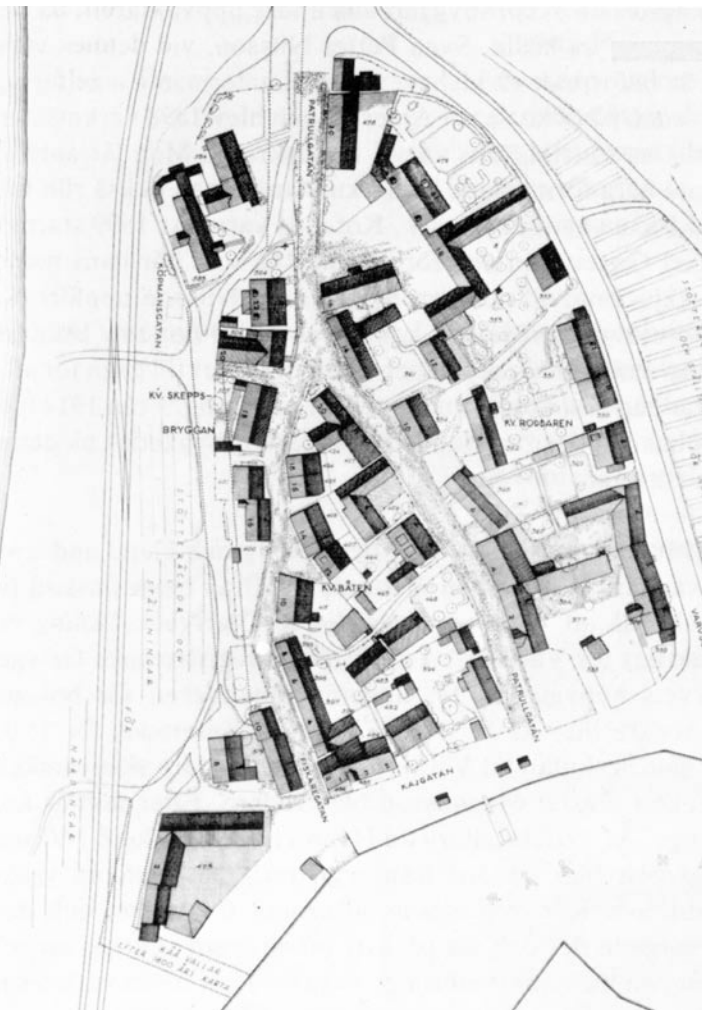
Under många år har elever från Råå södra skola kunnat besöka museet kostnadsfritt. Genom det uppdrag som Råå museiförening fått av Kulturnämnden har detta erbjudande utökats till alla skolelever i Helsingborgs stad. Naturligtvis är det helt olika sätt att möta elever från de olika stadierna. Gymnasieeleverna som kommer är speciellt intresserade av antingen turism/besöksnäring eller motorer. Lågstadieeleverna lyssnar med stor uppmärksamhet på hur det var att vara barn på Råå förr i tiden. Antalet elever varierar också. Vi har med glädje noterat att man från Gantofta skola under året kommit i stora skaror. I våras kom 100 högstadieelever och nu i höst kom 100 mellanstadieelever. Barnkultur är ett nöje och ett måste!

Vi ses på vårt museum - Råå museum för fiske och sjöfart!

Marianne Wittgren

Med Noran ving å Sönnan sol så e de gott på Vallänen

På vår välbesökta Hamnhelg 13-14 juni guidade Nils Pålsson en entusiastisk grupp genom Fiskaregatan och Patrullgatan. Nu slår Museitidningen följe med Nisse och han lotsar oss runt bland gamla hus och mustiga minnen från uppväxttiden på Nedre Läget under 1930 – talet. Vi får oss till livs historier om ett färgstarkt och arbetsamt släkte som befolkade åtskilliga av de gamla husen.

Bebyggelsen på Nedre Läget, efter gränsbestämningskarta från 1931. Från Nordiska Museets inventering 1944.

Vallänen – den sydligaste delen av försvarsvallen från 1712 – blir vår startpunkt. Uttrycket, som står som rubrik, minns Nisse från sina pojkar.

Här vid Vallänen fanns den omtalade och av många uppskattade Råå Handelsförening, en gång Pehr Görens Kro men från 1887 diversehandel och idag Råå Wårdshus. På sydsidan fanns den lilla tullboden, men den är borta sedan länge.

Råå Handelsförening var en institution i många år. ”Alla” var andelsmedlemmar i Handelsföreningen och alla familjer hade sin medlemsbok. Om affären och dess personal kan man berätta hur många historier som helst. Men en del passar kanske bäst för muntligt berättande, – ”*inge or’ etter mej*”. Här var alltid mycket folk, fruarna och hushållerskorna samlades för att göra sina inköp, ofta handlade man varje dag. Kylskåp fanns väl knappt.

– Dom satt och väntade, inte på sin tur, som man skulle kunna tro, utan på att rätt biträde blev ledigt, nämligen den av ”flickorna” som var generösast vid räkning och vägning. Det var en välförsedd affär, här fanns ju allt; matvaror, fotogen, kolagården tillhörde Föreningen, och så såldes här stövlar och kraftiga arbetsställ till dem som skulle till sjöss. Många båtar provianterade här inför avfärd. Och här visste man vad alla ville ha, betonar Nisse.

– När Edith och jag hade gift oss och flyttat in på Patrullgatan skulle Edith förstås handla på Föreningen. 2 hg ärtor, ville hon köpa.– Ah de e för lite till Nisse, 5 hg får det va’, förklarade Lydia. Och när sen Edith gick till köttdisken och skulle ha korv fick hon veta att ”nä det vill Nisse inte ha, han ska ha fläsk”.

Det var inte lätt att komma som inflyttad och ung fru till Läget!

Fiskaregatan

Nu börjar vi vandringen på Fiskaregatans sydvästliga sida och kommer till husen där sjöscouterna har sina lokaler sedan 1939, då man fick hyra in sig i Tullhuset, ett hus som sett många verksamheter. Här har varit, ölkrog, affär, tullexpedition och en kort tid lokal för Råå Museum. I grannhuset, också det sjöscouternas, fanns lotsstationen och hamnkontor. Nils Pålsson minns en god skröna som förknippas med lotshuset där man just fått en sådan nyhet som telefon installerad.

– Den som hade tjänst på stationen behövde gå hem och äta middag och bad en av ”gubbarna vid hamnen” att passa telefonen en stund, men han hade inte hunnit långt i maten förrän han hörde träskoklamp och den andrutne tillfälliga vakten kom in och sa – ”*nu laouder i laoudan så nu för han komma!*”

Fiskaregatan 3 är det spännande kors-

Einar Braun är på väg hemåt till Fiskaregatan 6, i bakgrunden bl a Kapenerarhuset.

virkeshuset, det så kallade *Kapenerarhuset*, det lär heta *Capernahuset*, men så sa' ingen.

– Det huset var ju något för oss pågar att fantisera kring. De gamla visste berätta att här hade svensk militär varit förlagd i början av 1800-talet för att hålla koll på engelsmännen som hade fått lov att proviantera färskt kött på Råå. Det var ju under Napoleons mest aktiva härjningar mot bland annat England. Bönder runt Råå förde ner sina djur till slakt på det så kallade "slaktaregården", ungefär där de nya villorna i början av Varvsgatan ligger.

Trädgården norr om Kapenerarhuset hörde till husen på andra sidan gatan. Mycket av marken här bortom hade tillhört en fiskare, Sven Nilsson, som fick sitt hus nerbränt av ryssen och som 1789 fick ägorätt till ett rejält markområde.

– Han dog ju för ett par hundra år sedan, men genom arv och diverse konflikter långt in till mitten av 1900-talet har marken delats upp och sålts på alla möjliga

vis. Här nere på läget har man ofta delat upp tomter mellan syskon och byggt lite hur man ville inne i kvarteren med bara små smuttar emellan. Och så har det efterhand som husen sålts och bytt ägare blivit tjafs med tomtgränser,

Tre fiskarfamiljer

Josef Magnusson, John Jönsson och Sven Petter Pålsson var fiskare, de tre familjerna bodde efter varandra, Josef, hans söner Malte, Sven och Yngve och hans hushållerska Agda med dottern Signe, i nummer 7 A. Josef Magnusson hade ärvt sitt hus efter fadern Magnus Jönsson och i Jan Davidssons bok *Det gamla Fiskeläget* finns en intervju med Josef där han berättar om sitt barndomshem. John Jönsson bodde i huset intill och sen kom Sven Petter Pålsson.

Sven Petter var med om ett riktigt äventyr som det berättades länge om.

– Ja, det är en bra fiskarhistoria och sann är den också, men det är alla fiskarhisto-

Anders och Göran Pålsson delade hus på Fiskaregatan. Nr 16 är Görans hus och här sitter han på "fina trappan" med sina spättegarn. Bilden är från ca 1920.

rier, åtminstone dom på Råå. Man hade gått ner till Anholt för att fiska, på kvällen hade man lagt sig i lä av ön, det fanns inte någon hamn på den tiden, men på natten blåste det upp från motsatt håll och man var tvungen att segla runt till läsidan. Under den färden bar sig inte bättre än att Sven Petter föll över bord och kom en bit från båten. Skepparen vände och gick på kontrakurs.

Nu ser vi inte Sven Pitter mer, klagade någon av gubbarna, men så kom först en rejäl sjöhävning och sen satte sig båten och då fick Sven Petter grepp om relingen och de andra kunde dra honom ombord.

Det var en historia som tålde berättas många gånger, och det blev den ju inte sämre av, möjligen blev vågorna högre. När gubbarna satt på trappen och rökte eller tuggade tobak vilket var vanligt då, drog de gärna sina skrönor och vi pågar lyssnade lika gärna.

Sen bodde *Jonas på Vallen*, han var far till alla Jonasson. Han hade många barn, flera söner och en dotter. Det var hans pågar som blev riktiga storfiskare och fiskförsäljare, Efter Jonas på Vallen var det *Kalle på trappen*, men nu är vi egentligen inne på norra delen av Patrullgatan.

Detta är något förvirrande för mig som INTE är uppväxt på Nedre läget och har svårt att hänga med i de olika turerna utmed kullerstenarna. För vår guide Nils Pålsson är det självklarheter. Han förstår inte att jag inte fattar hur detta kan vara Patrullgatan när det är norra delen av Fiskaregatan? Jo så är det. Och för att göra mig ytterligare konfunderad börjar Nisse prata om Råwalls. Men det är väl Lotsgatan?

– När jag växte upp var det Köpmansgatan men dom gamla sa Strandgatan för det hette den tidigare. Då hoppar vi över Råwalls, det har redan Museitidningen skrivit om och går till segelmakarens.

Segelmakaren

– Segelmakarens barn *Enok* och *David* och så töserna *Judith*, *Sara* och *Ruth* var äldre än jag men de var väl kända för oss grabbar. Segelmakarens ”töser” var ju biträden i Råå Handelsförening. Alla barnen bodde hemma och alla var ogifta, det pratades om att de någon gång lovat modern att inte lämna hemmet. Men det var nog bara prat.

Segelmakaren själv, *Jöns Petter Jönsson* var känd både för sin yrkesskicklighet och för sin musikalitet. Han kunde spela flera instrument, han till och med byggde orglar på sin ”fritid”. (en av hans orglar har funnits på Råå Museums utställning om Väckelserörelsen i år). Och så berättades det gärna om hans faders sorgliga öde. Jöns Petter blev faderlös innan han föddes, fadern var en av de tre som förläste med sin smugglarsnipa i december 1866. Många ansåg att den tragiska händelsen drev på väckelserörelsens framväxt.

Smugglingen hade dock varit inkomstbringande under flera år, utan den hade det knappast blivit råd till gediget tegelhus av god kvalitet. Det var många på Lägena som fick pengar genom smugglingen och inte minst när fisket var dåligt betydde inkomsterna mycket. Men, det förde ju med sig mycket elände också, det får man inte blunda för.

Vi pågar var mycket på stranden här nedanför och lekte och vi hade kommit på att bygga tunnlar under sanden. Vi tog bottenlösa virakorgar nere på kolagården och la dom i rad och så täckte vi med sand. Enok, som oftast gick ut och ”lättade sig” på kvällen, dom var ju många i huset, snubblade en gång på vår tunnel och blev förstår arg och skrek att ”*flytta på era sandbyggen*”.

– Räcker det med ”*enoch*” en halv meter ropade vi tillbaka, och tyckte att vi var väldigt roliga. Pågabusen var väl ganska

oskyldigt på 30-talet, men visst retades vi så gott vi kunde.

Nu måste vi vandra vidare, vi måste tala lite om Fiskaregatan's jämna nummer.

Fiskaregatan 4, 6 och 8

Vi går ner mot Kajgatan igen och startar med Fiskaregatan's östra del och de låga husen med nummer 4, 6 och 8. Tre hus som ser ut som ett enda långt. De här husen finns beskrivna i Nordiska Museets inventering från 1944. Både hur lägenheterna var disponerade och hur inredningen såg ut är väl dokumenterat. I kvarteret bakom husen och fram mot Patrullgatan finns hus som inte har egna utfarter, de bara finns där. Tala om överlappande tomtgränser. Men vilka personer minns du från denna del av läget?

– Sömmerskan förstås, här bodde *Anna Persson* som sydde min första sjömanskostym. Då var man fin. En gång för många år sedan frågade jag Stig Pråme om han också fick sjömanskostym sydd hos ”Persas Anna”, men då fick min hustru och Stig ett sån't skrattanfall vid tanken på mig i sjömanskostym, så det fick jag aldrig veta. Dom skulle bara ha sett mig!

Anna Persson hade gott minne och kunde berätta om hur det var förr och hur huset sett ut när hon växte upp där, det var hennes föräldrahem och det var nog inte mycket hon hade ändrat. Hon hade också trädgården tvärs över gatan, åtminstone bestämde hon över den. Där fick man inte vara.

I nästa hus bodde *Brauns*, deras son Olle är yngre än jag men jag minns väl hans föräldrar Karin och Einar och Olle bor kvar i huset. Karins far Nils Olof Persson hade köpt nr 6 för länge sedan och sen köpte han nr 8 också.

Ser du där innanför, mitt inne i kvarteret mellan Fiskaregatan 4 och 6 och Patrullgatan 3 där ligger också ett hus, Fiskaregatan

10 A. Det köpte jag för länge sedan, det var fullt med gamla möbler och annat. Där hade bott en som handlade med antikviteter för länge sedan. Jag köpte både hus och innanmäte. Där tror man förresten att det gamla kalkbruket, det från 1700-talet, fanns eller åtminstone delar av det.

Janne Bruce och ”Svarte Petter”

Janne Bruce, Janne Brus sa' vi, var en av de verkliga storseglarna på sin tid, han hade seglat på de stora haven. Men han var ju gammal när jag var ung grabb på 1930-talet, då var han i sjuttioårsåldern... Vad säger jag, det är ju ingen ålder. Men det tyckte man när vi var unga, då var 75 år väldigt gammalt, det tycker man ju inte idag, eller hur? Ja, det var tolv, det är lite indraget från gatan. Janne Bruce hade tre mycket duktiga söner Henning, Harald och Leonard, de hade alla tre fört stora fartyg över haven. Tre töser hade han också, men alla sex barnen var ju vuxna när jag var grabb. Det var mest att man hörde talas om Harald som hade varit befälhavare på den kända fyrmastaren, barken Beatrice och han hade rundat Kap Horn.

I nummer fjorton bodde *Peter Pettersson* och hans hustru *Paulina*. Han kallades Svarte Petter för att han hade så svart hår, precis som sina systrar Sigrid och Anna. Paulina var en bestämd dam och ”Svarte Petter” fick inte röka, och absolut inte inomhus. Så man hörde honom hosta när han smög ut för att få sitt bloss. Han fick sina glirningar av dom i grannskapet.

Grannar med Peter och Paulina, bodde mina släktingar. Det var lite av ett släkt-hus, byggt omkring 1860 av *Anders* och *Göran Pålssons* föräldrar. De två bröderna var fiskare och delade huset så det blev nummer 16 och 18. Anders byggde på en våning på sitt hus, nr 18. Sen övertog Anders söner hans del och Göran Pålssons barn ärvde nr 16.

Patrullgatan norr ifrån mot hamnen. Till höger mynnar Fiskaregatan ut till Patrullgatan. Huset mitt i korsningen hade adress till båda gatorna.

I spetsen där Patrullgatan och Fiskaregatan möts, Fiskaregatan 20/Patrullgatan 13, här bodde *skomakare Berggren*, men tidigare hade min *farmor Bengta* bott där med sina barn bland andra min far Paul, som senare köpte Patrullgatan 16. Man kan säga att Fiskaregatan verkligen gjorde skäl för sitt namn.

Patrullgatan norr ifrån

Längst upp i nummer tjugo bodde tre familjer, det var skomagaren Malte Andreassons hus och han bodde högs upp på vinden. Sedan bodde *Sven Pålsson*, *Gösta Jönsson* och *Johan Pålsson* med sina familjer där, alla hade "familjedass" på gården. Var och en hade sitt noga markerade uthus. Och så var här en mangelbod med stor stenmangel i en "hodda" vid norra gaveln.

Nummer 18 är den gamla bondeskepparegården som Otto von Friesen har restaurerat på ett föredömligt sätt. När jag var

grabb bodde skrothandlare *Johan Hansson* här med hustrun *Hilma* och många barn, tio barn nådde vuxen ålder så här var det livat. Under några år var här en "röga" också. Det var två bröder *Jonsson* som hyrde in sig och byggde upp ett sillrökeri. Men det har jag inte så mycket minne av, då var jag för liten. Innan lär det ha varit någon annan som rökte ål där. Men skrothandlaren och hans fina bil minns nog alla pågar.

Jag växte upp i huset intill i Patrullgatan 16, dit hade min far flyttat och där bodde min bror Anders och hans familj senare. I huset längre ned bodde *Petrus Mattsson*, han var nog en av Råås skickligaste fiskare, och det förstår du ju att det inte vill säga lite!

Karl Magnusson, han var varken fiskare eller sjöman, han var "räkneskapare" på Kopparverket och var far till Anna-Greta, gift Lundqvist. Det var en pigg och trevlig tös.

Sen kommer vi till de hus där två seglande bröder, *Petter* och *Albin Backe* bodde. Vid det innersta fanns en smutt med utgång till Varvsgatan. Och sen kom Sjömanshuset som vi sa`. De gamla kal-lade det ”*Joa-chims hus*” och det användes av sjömän som kom till Råå Hamn. Det var Betels-föreningen och olika samfund i samhället som ordnat ett läs- och skrivrum här, men viktigast var kanske kaffe och bröd som också erbjöds. Men det upp-hörde några år in på 30-talet.

I nummer fyra bodde också en sjöfarare, *Ragnar Nilsson*, vi kallade honom Jazz för han gillade jazz, och det var ju nytt för oss. I huset där vi bor nu var Edsbergs Elektriska i norra delen, dom flyttade till Rååvägen och så fiskaren *Oscar Jönsson*, känd som *Rinaldo*. Rinaldo var hans mel-lannamn.

Kronohuset – Patrullgatan 1

Tullhuset kallade vi *Johannessons* hus som är det första på Patrullgatans västra sida. Kronohuset kallade andra det för. Det hade byggts redan på 1800-talet, väg-garna är kraftiga, kraftigare än på de flesta andra husen här, ett rejält bygge. Det hade använts som tjänstebostad för tullpersonal under smugglingens storhetstid, men det kan vem som helst förstå att det inte var så bra för tullare att bo på Nedre Läget.

I nästa hus bodde *Petter ”Skubbe”*, han tillhörde inte mina favoriter. Han hade beskyllt mig för att fälla en dumlustig kommentar till Sara i Handelsföreningen, för det fick jag en örfil, men det var han själv som sagt det. Han hette *Peter Gottfrid Pettersson* och var fiskare.

Nu kommer vi till nr 5 och 7, det var två tomter med plank emellan och ett bo-

Brygghuset låg inklämt mellan det så kallade Kronohuset och Patrullgatan 3. Kronohuset användes länge som bostad till tullpersonal. (Nordiska Museet)

Patrullgatan 5 och 7 var ett delat hus, här sett från gården (planket mellan tomterna th). Kusinerna Nils Windfors och Olle Nilsson ägde huset på 30-talet. (Nordiska Museet)

ningshus. Från början var det nog fiskaren Peter Bose som ägde hela gården, sen delade hans två svärsöner och döttrar på huset och sen var det Nils Windfors och hans kusin Olle Nilsson som ärvde det efter sina respektive föräldrar. Det är ju så det alltid har varit här på läget. Söner och döttrar har delat upp tomtmark mellan sig, eller en son har klämt in ett nytt hus på föräldratomten, eller så har man gift sig med kusiner och släktingar. Det är inte konstigt att det förr var en röra med tomtgränser.

Till sist en skröna...

Det har blivit mycket hus och gubbar, men de utlovade skrönorna tycker jag det varit lite snålt med. Nisse har inget emot att berätta, men jag får inte skriva det i tidningen.

Jag måste ändå få berätta en av Nisses uppfriskande historier – inga namn, det har jag fått lova, men de inblandade är två av Lägets färgstarka profiler; fiskare och sjömän av rang.

Skeppare A har råkat ut för det något pinsamma att bli blåst på både pengar och obligationer av sin hushållerska, som för-lupit hemmet. Han är något sur och bitter, alla vet ju om vad som hänt och drar sig inte för att anspela på eländet. Så ser han sin chans att ge igen när han en dag möter fiskare B, också han med hushållerska försedd, nere vid hamnen. A tittar upp mot husen och säger till B:

– *Jo, du det är nock bäst att du går him och rister laganen, jag tycker jag ser stor-ken ovanför skorstenen.*

– *Det skulle du själv ha tänkt på, då hade du hatt både pengar och obligationer kvar!*

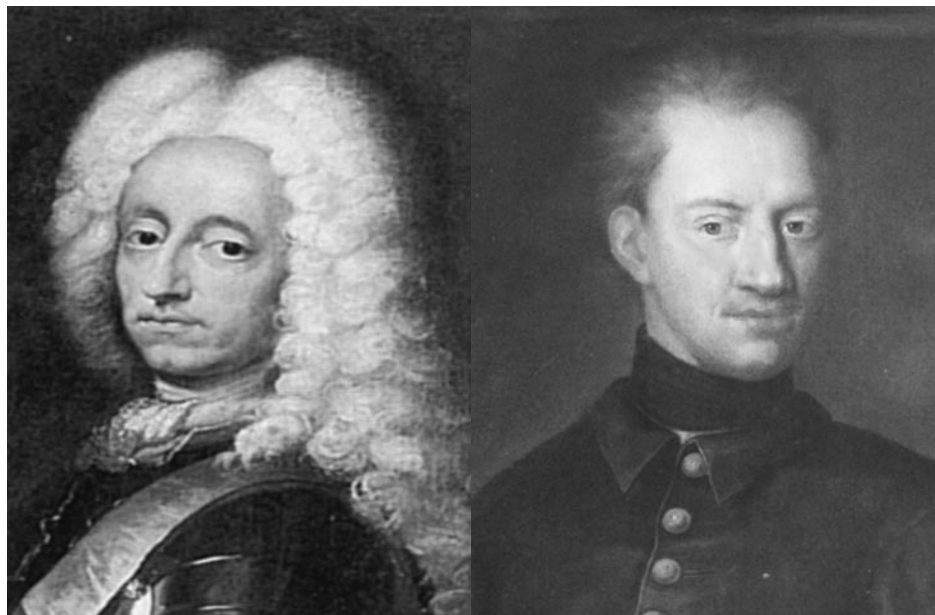
Du som vill veta mera, höra de mustiga skrönor som inte lämpar sig för ”trycket” följ med på vandringar på Läget. Nils Pålsson guidar vidare till våren och sommaren.

Stina Norling

Bilder från Råå Museums arkiv

Inte nu igen!

2 november 1709 "intogs" Råå

Kungar, kusiner och antagonister: Fredrik IV och Karl XII.

Befria eller återerövra – det är frågan. 1 november 1709 ankrade stora delar av danska flottan upp utanför Råå, på samma ställe som 1676 – rakt väster ut från minnesstenen och dagens Villa Sjösäker. Morgonen därpå landsatte man sina trupper och de var knappast ovälkomna. De flesta Rååbor var, trots sin trohetsförklaring till Karl XI, knappast lojala mot den svenska kronan.

I dagarna är det 300 år sedan Danmark än en gång försökte återerövra Skåne och än en gång var det den lättillgängliga Rååkusten som blev inkörsporten för de danska trupper som flottan seglat över från Köpenhamn. Ett 60-tal espingar – en typ av jakt – deltog. Invasionen skulle bli upptakten till slaget vid Helsingborg 1710 och till Magnus Stenbocks, *"Måns Lurifax"* omdiskuterade hjältestatus.

Historien börjar förstås långt tidigare med flera stridigheter mellan danskar och svenskar. Östdanmark förlorades ju redan 1658 med freden i Roskilde och trots upp-

repade försök hade Danmark inte lyckats få sina förlorade landområden, Skåne, Bleking och Halland, tillbaka. Under några månader, juli till december 1676, hade Kristian V och Danmark bemäktigat sig Helsingborgs fästning/slott, Kärnan, men det blev en kort sejour.

1677 var det dags igen. Den 5 april avancerade dansk trupp från Landskrona till Helsingborg och intog området vid Mariakyrkan. Under några timmar var staden i deras händer men snart öppnades eld från fästningen och innan dagen var slut var danskarna på flykt.

Fästningskommendanten Carl Hård var väl medveten om var helsingborgarnas lojalitet låg och han skrev i sin rapport till kungen – *Hos invånarna här i staden var stor applaussement (glädje) vid fiendens ankomst, men över fiendens hastiga avdragade blevo det mycket snyllande (ledsna).*

Hård uppskattade inte de danskvänliga kustborna. I oktober samma år lät han arrestera ett antal kvinnor, som mot svenske kungens ”plakat”, rest till Danmark ” i affärer” och eftersom det fanns uppgifter om att kvinnorna hade satts över av fiskare på Råå, låg dessa illa till. Natten till den 6 oktober lät han bränna ner det gryende fiskeläget.

I midsommartid 1678 var det dags igen, Från Landskrona gick danska trupper mot Helsingborg och som flera gånger förr var Råå Ljung första anhalten. Hård lurades av ett förfälskat brev att överge fästningen och staden och

åren 1678-1679 var Helsingborg danskt. Men sommaren 1679 var det dags att hissa svensk flagg på Slottet/Fästningen. Karl XI ingrep med nya styrkor och placerade trupper runt staden bland annat på Råå och i september 1679 slöts fred i Lund och Skåne skulle förbli svenskt.

Nya kungar – nya ambitioner

Karl XII var 15 år när han 1697 efterträdde sin far, och två år senare var det kungabyte

Minnesstenen vid Kustgatan berättar om landstigningen 1709.

även i Danmark. Fredrik IV efterträdde sin far Kristian V.

Två unga män, kusiner, båda med ambitioner att utvidga sina riken gärna på bekostnad av den andres maktområden, dominerade nordisk politik. Men spelplanen var betydligt större än Sverige och Danmark. Tsar Peter i Ryssland strävade efter landområde i Östersjöområdet. August den starke, kurfurste av Sachsen – också kusin till Karl och Fredrik - hade valts till kung

i Polen 1697 och han ville gärna utöka sitt rike med Livland och adeln i Livland ville gärna hämnas Karl XI:s reduktion av deras egendomar...

1699 var läget så här; kusinerna Fredrik, 27 år, och August, 29 år med stöd av tsar Peter, 29 år, lierade sig mot kusin Karl, 17 år. Tsar Peter skulle "bara" först kväsa turkarna. Det gjorde han sommaren 1700 och då var han beredd att tillsammans med sina bundsförvanter kasta sig över Sveriges områden söder om Östersjön. Nu följde år av krigshandlingar och den unge kusin Karl var upprörande framgångsrik.

Här får vi ge oss, annars fastnar vi/jag i det tidiga 1700-talets dramatiska krigshistoria. Vi tar ett snabbt kliv till 1709 och Sveriges förlust vid Poltava, nu var för-

utsättningarna förändrade. Sveriges stormakts tid var starkt försvagad och vägen låg öppen för nya danska angrepp.

Sommaren 1709

Den 28 juni 1709 stod slaget vid Poltava. Tsar Peter var den store segraren och krävde svenske kungen på Livland, Estland, Ingermanland, Karelen och Kexholms län och dessutom skulle Danmark återfå Skåne, Blekinge och Halland. (Minns ni skolans historiektioner nu?)

Nä, någon måtta fick det ändå vara! Så lätt gav sig inte Karl XII. Här skulle det förhandlas, mutas och bestickas, men Fredrik IV kände sig starkt efter sin kusins förlust i Poltava, han räknade med sina allierades stöd och förberedde sina trupper

Magnus Stenbock, "Måns Lurifax" kallad av Karl XII, tillskrivs hjälterollen av Helsingborgs historiker, men nej, var han så modig när han retirerade för dansk trupp på Råå?

för att återerövra Östdanmark.

Krigsfaran från Danmark hade varit ett reellt hot under de första åren av 1700-talet. Rapporter från Danmark berättade om upprustning och utskrivning av fler soldater. 1707 utnämndes Magnus Stenbock till guvernör för Skåne, en känd general och krigsman som skulle samla Skånes militära krafter och lösa försvarsuppgifterna i södra Sverige. Han var då fortfarande betrodd av kungen, hade deltagit i såväl väpnad kamp som vilda nöjesjakter med kungen och det skulle dröja några år innan han fick tillnamnet *Måns Lurifax*.

Magnus Stenbock lät tvångsutskriva ansevliga mängder soldater bland den skånska lantbefolkningen, Många tvångsvärvade soldater valde att fly över till Danmark, inte minst från härader kring Helsingborg. Stenbock klagade till kungen såväl 1707 som 1708. Kustbefolkningen var fortfarande mera lojal mot danske kungen än mot den svenske.

Skarpt läge

Hösten 1709 skärpte Stenbock beredskapen i Skåne. Han höll sig noga informerad om de danska rustningarna, de mesta tydde på att Skåne skulle bli danskarnas operationsbas. I september rekognoserade han trakterna mellan Landskrona och Helsingborg för att bilda sig en uppfattning om var en landstigning var troligast. Råå och Barsebäck framhölls i rapporterna, lätt inbuktning och låglänt öppen strand, här var landsättning av trupper fördelaktigt. Här lät man placera ut strandvakter.

Borgmästaren i Helsingborg, Gabriel Löfgréen och kommandanten Bäfverfelt rapporterade kontinuerligt till Stenbock om danskarnas förehavande. Örlogsskeppen utrustades, båtsmän värvades och allt tydde på att en invasion var förestående. Fortfarande oroades man av att kustbor försökte smita över till Danmark. Löfgré-

en oroades särskilt över att de fiskare och fiskardrängar som uppförts i rullorna för att uttagas till flottan vid ökad krigsfara skulle lämna landet om de anade vilket öde som väntade. Flydde de landet skulle säkert övrig fiskarbefolkning ta sig över, med sina redskap dessutom. Eftersom sillfisket också då hade en stor betydelse och skulle inkomsterna från fisket tryta ja, då väntade ruinens brant...

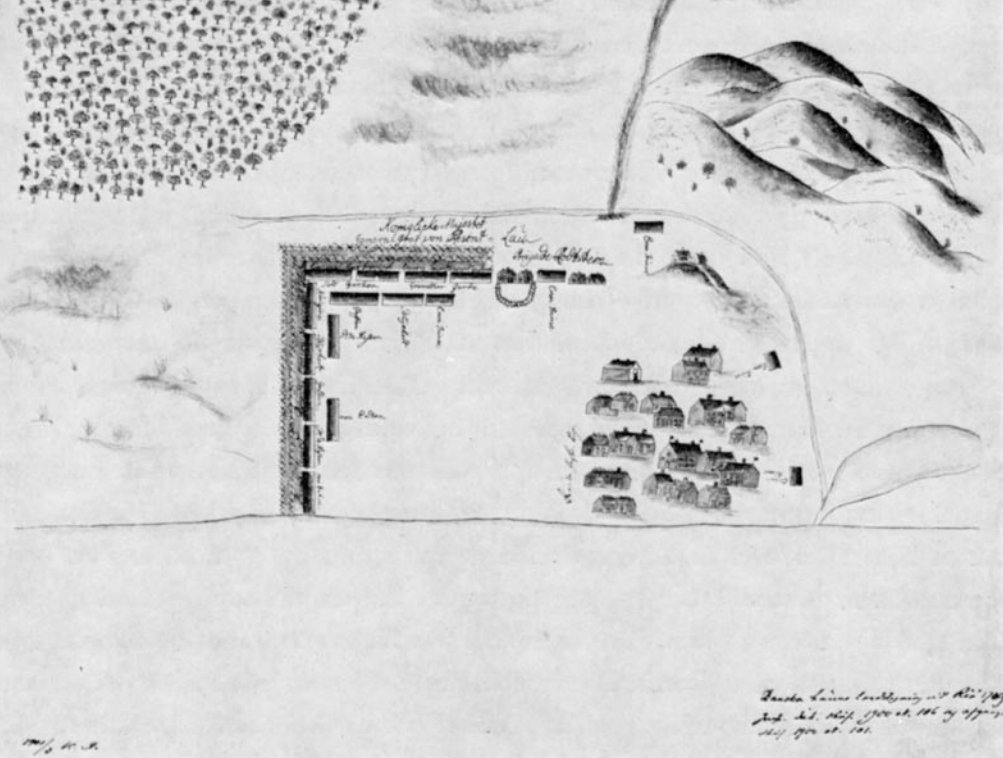
I september rapporterade Löfgréen att de danska örlogsskeppen började bli färdiga för att gå till sjöss. Från Norge kom truppförstärkning, han hade själv sänt en båt från Helsingborg för att speja och man hade då iakttagit ett stort manskap ombord på flera segelskepp. Från Helsingör kom information om att transportfartygen var på plats.

25 oktober meddelades Bäfverfelt från svenske kommissarien i Helsingör att inskeppningen i Köpenhamn var avslutad och att kommandanten borde sätta vakt i Kärtornet och spana efter när skeppen lade ut från Köpenhamn.

1:ste och 2:dra november

Mycket hade pekats mot att Helsingborg skulle bli anfallspunkten och det råder något delade meningar om varför flottan till slut valde Råå för ankring. I Elias Follins Helsingborgs Historia, ursprungligen nedtecknad av den goda prosten 1728, och bearbetad av Peter Wieselgren och utgiven 1851, framkommer att flottan först ankrade upp utanför Rydebecks tegelbruk och där lät flera espingar sätta i land trupper under skydd av kanoneld från skeppen. Stenbock och hans ”suite” blev beskjutna och drog sig tillbaka, danskarna återvände till sina skepp och under natten drevs de med vinden mot Råå.

I Helsingborgs historia del IV:I utgiven 1969 angives Helsingborg som flotans givna mål. I både fallen händer sedan

Skissen visar det danska lägret omedelbart efter landstigningen. Regementena låg grupperade västerut bakom spanska ryttare. Husen markerar var kungen och staben var förlagda på Råå.

samma sak, men tvärtom. Vinden spelar angriparna ett spratt!

Enligt Follin driver flottan med vind och ström *ned* mot Råå, i den senare varianten var det ogynnsamma vindar som förde flottan *in mot* Råå från den tänkta riktningen mot Helsingborg. Danske befälhavaren Reventlow siktade norr om fiskeläget och det blev alltså utanför nuvarande Villa Sjösäker. (Observera att Follin säger *ned* mot Råå på samma sätt som Rååfiskare än i dag säger *ner* till Anholt och *upp* till Köpenhamn).

Oavsett ursprungstanken så ankrade flottan upp på eftermiddagen den 1 november söder om Råå och natten till den 2 november landsteg 4000 man norr om Läget. 14 000 man uppger historikern Bengt Liljegren i sin biografi om Karl XII (utgiven

2000), men det låter häftigt.

Reventlow hade fått höra av skånska fiskare att Stenbock grupperat 1 500 man runt Råå, men till skillnad från danskarna saknade han kanoner. Stenbocks folk retirerade, danske kungen och enligt vissa uppgifter även drottningen, landsteg på eftermiddagen och dagen efter var hela fotfolket i land. Allt gick och lugnt och fredligt till och kungen gick på krogen!

Nja det finns olika uppgifter även om det, enligt en källa uppsöker han en mindre fiskarstuga och tar in där, enligt en annan "tar han sitt kvarter i den lilla krogen, som låg vid en bro"! Här avsågs gamla krogen/värdshuset, dagens bibliotek. Enligt samma källa får där kungen veta att svensken hade 5 000 man kavalleri och ämnade anfall.

Invasjonen på Råå var fullbordad

Nu börjar det bli besvärligt, invasionen av Råå var fullbordad, Stenbocks förband hade dragit sig tillbaka och danska trupper drog mot Helsingborg där de än en gång skulle sitta som herrar. Råå ljunghyste stora delar av den danska truppen medan Stenbock samlade sina styrkor i områdena runt om, i Bälteberga, Vallåkra, Glumslöv och så vidare. Stora delar av danska kungafamiljen besökte Råå och kung Fredrik själv återkom flera gånger. Den som vill veta vad som hände dag för dag måste njuta den gamla prostens Follins skrifter. Den ambitiösa kan också läsa Stenbocks respektive Reventlows hågkomster. Men vi konstaterar att fokus nu låg på Helsingborg och det svenska återtagandet. Den stora striden inleddes 28 februari 1710

och den 3 mars påbörjades de danska trupperna sin återfärd till Helsingör.

”Danmarks armé hade lämnat Skåne för sista gången och det svenska väldet över provinsen var tryggt”, så står det i Helsingborgs Historia från 1969.

Men det är inte riktigt sant. I augusti 1711 var danskarna tillbaka på Råå! Denna gång var det inte öppna famnen som gällde. Man plundrade, högg sönder båtar och förstörde fiskeredskap. Dock tvingades manfolket av sitt ansvariga befäl att återlämna allt stöldgods.

Vi gläder oss åt 300 år av vänskap med våra danska släktingar och vänner som numera framför allt invaderar oss sommartid med sina stiliga segelbåtar.

Stina Norling

Foto Johnny Bengtsson och arkivbilder

Här på vårt uppskattade bibliotek tog Fredrik IV sitt kvarter 2 november 1709, fast då var det byns krog med övernattnings för landsvägsresande.

Vaktstyrkan

Ett stort tack till alla som medverkat i vaktstyrkan och hjälpt till att hålla vårt museum öppet under 2009! Men - vi behöver fler aktiva! Om du redan nu känner att detta är något för dig, kontakta Ingrid Högberg på tel 260409.

Alla intresserade är välkomna på vårt första möte 2010 tisdagen den 6 april kl 19.

Helsingborg vann kampen om gatunamn

Hamngatan, en gång samhällets längsta gata, fick inte behålla sitt namn när Råå inkorporerades med Helsingborg 1918. Ett öde som den delar med flera andra gator.

Storgatan, Järnväggsgatan, Pålsgatan och Vallgatan? De var ju redan kända Helsingborgsgator och kunde inte finnas på Råå också!

Det blev många adressbyten för våra förfäder, men en förmån fick Råå behålla; hamnen, inte Helsingborgs rådhus, förblev samhällets epicentrum, därifrån startar gatornas numrering.

Hamngatan försvann och övre delen blev Kaptensgatan.....

Hamngatan, som varit den längsta och kanske viktigaste gatan, fick inte mindre än tre nya namn. Hamngatan hade den hetat från Storgatan ner till hamnen. Nu fick övre delen räknat från Storgatan namnet *Kaptensgatan*, (i folkmun kallad **Sven Petters li**) sedan kom *Batteritorget* och sista gatstumpen heter sedan nittio år tillbaka *Patrullgatan*. Den tidigare igenlagda Salthoen hade namnet **Östra Hamngatan**, men fick nu namnet *Varvsgatan*, inte så konstigt – den ledde ju ner till de tidiga träbåtsvarven.

Storgatan var förstås dagens *Rååvägen*. Parallellt med Storgatan löpte **Vallgatan**, men försvarsvallen från Timmermansga-

tan och söderut hade raserats när spåren drogs från sta'n till Råå hamn före förra sekelskiftet. Så det var kanske inte alltför dramatiskt att låta Tågaborg få ha kvar Vallgatan och byta namn till *Kustgatan*.

Dalgatan döptes om till *Jungmansgatan*. Här hade Råå-ån haft ett sidoavflöde, en del rann ut söder om badhuset och en annan rann vidare via Salthoen ut i hamnen. Jungmansgatan passade ju bra nära Kaptensgatan, och Skepparegatan och Styrmansgatan fick sitt namn samtidigt.

Med Styrmansgatan har vi definitivt lämnat det ”riktiga” Råå och befinner oss i Tunnbyn, det in till sent 1800-tal glest bebyggda området norr om 2:a batteriet och

... och runt hörnet fick Dalgatan också byta namn.

Fredrik Möllers ”skeppargård”.

Tvärgatorna anlades inte förrän nära förra sekelskiftet. Kvartersuppdelningen var inte så reglerad och man tog sig fram via ”gatt” och ”smattar”. Dagens Lybecksgatan öppnades inte förrän 1910 då som genomfartsväg från Vallgatan och upp till Raus Station, namnet blev följdriktigt **Nygatan** upp till Storgatan och **Järnvägsgatan** upp till stationen. Gatan var tänkt att bli en stilig paradgata från stationen och ner till havet. Vid inkorporeringen 1918 fick Nygatan namnet *Lybecksgatan* och Järnvägsgatan *Rausvägen*. *Styrmansgatan* ersatte **Smedjegatan**, också den en sent anlagd gata, som fått sitt ursprungliga namn från Lundqvists smedja som låg upp mot Storgatan. Tvärgatorna är nummerade från havet och uppåt.

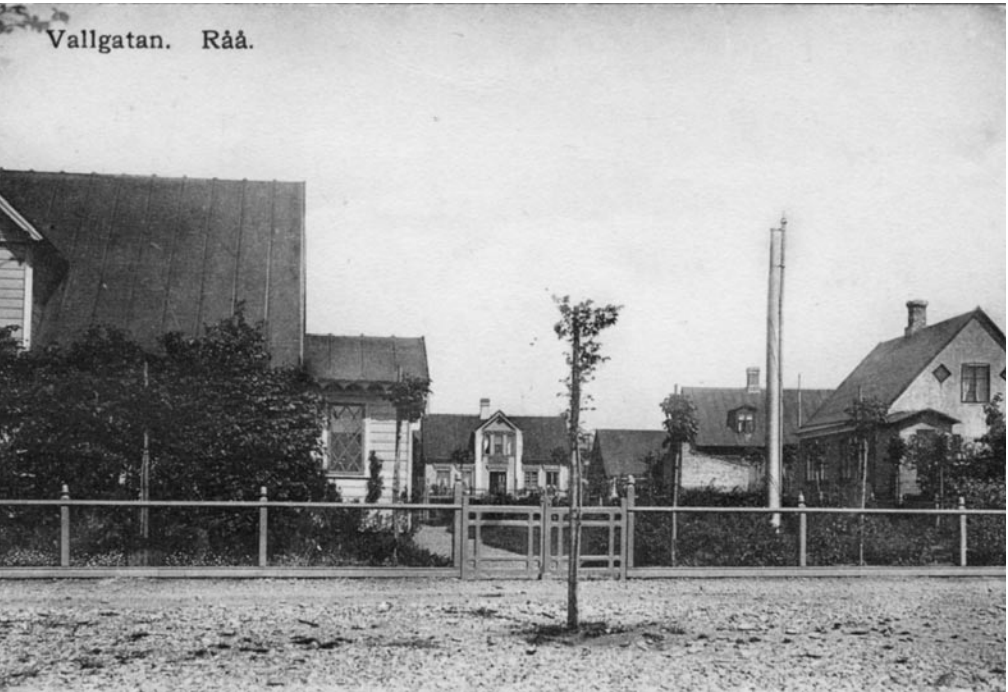
I sin artikelsamling ”Om Gamla Råå” påpekar Curt Persson att Lybecksgatan fick sitt namn efter trädgårdsmästarna Lybeck i Görarp. Bröderna Lybeck brukade

hämta tång till sina odlingar nedanför Villa Sjösäker och körde alltid den vägen. Namnet har alltså ingenting med den tyska staden att göra.

Flera namn med anknytning till sjöfarten fick vi oss tilldelade i samband med inkorporeringen. *Timmermansgatan* ersatte **Bryggaregatan** och **Pålgatan** fick lämna ifrån sig sitt namn och gavs namnet *Matrosgatan*. Det var väl inte så uppskattat! Pålgatan hade fått sitt namn efter fiskaren Paul Andreasson, som bosatt sig där med sin hustru Anna Christina 1864 i ”Pauels hus”. Paul dog redan 1866 och huset döptes om till ”Per Reinholds hus” då änkan senare gifte om sig, men gatan fick behålla Pauls namn till 1918.

Nere på Läget har vi en mera komplicerad namnändring. *Lotsgatan* fick sitt nuvarande namn först 1973, vid inkorporeringen hade den döpts till **Köpmansgatan**, den ledde ju ner mot Handelsföreningen, och före 1918 hette den mera

Vallgatan. Råå.

Vallgatan, nuvarande Kustgatan. Kortet visar skeppare Möllers hus till vänster, senare känt som Skepparegården och idag ersatt med tre vita radhus. Alléträden är redan på plats.

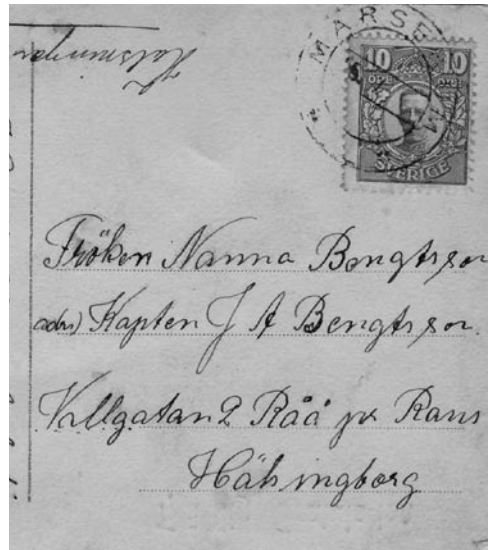
logiskt **Strandgatan**. Även **Skonaregatan** fick sitt namn 1973, tidigare kallade man den lilla ”smatten” uppför backen **Backagatan**. **Rorgängargatan**, huvudgata i Råås Fina Kvarter, får vi inte glömma. **Östra Mellangatan** var namnet en gång, men då var bebyggelsen lite annorlunda än idag.

Leta i era gömmor

Om ni inte varit alltför städambitiösa under de senaste 100 åren så kolla i skåp och lådor, kanske har ni kvar vykort adresserade till de gamla gatunamnerna, alternativt vykort med de gamla gatunamnen. I mina lådor återfann jag gratulationskortet till höger, adresserat till min då 15-åriga mor som fick kortet med adress till sin far, för säkerhets skull. Året var 1916 och då var adressen fortfarande Vallgatan, Kustgatan blev den först två år senare.

Stina Norling

Vykort från Museets arkiv

Så kunde det låta! Nisses Lexikon del 8

Hur går det med träningen av det gamla ”Rååspråket”? Det är inte lätt att hänga med när de gamla orden och uttrycken ”kommer på tal”, men det är heller inte så ofta du stöter på det en gång talade, lokala språket/dialekten. Nere vid hamnen kan du möjligen ha tur och träffa någon som fortfarande kan och brukar dessa ofta av danskan influerade uttryck.

Vår ordmästare Nils Pålsson fortsätter oförtrutet att lyssna, läsa och samla de gamla orden till sitt förträffliga Lexikon.

Tänk på att vokalen a oftast uttalas som ett mycket långt a, typ palaaaaaver till skillnad från palaver, som även finns i Akademiens ordlista.

Bras

Skräp.

Kvalja

Reda upp en lina.

Dösta

Ordet är en stekterm.

Lytt

Lyhört.

Gomaren

God morgon. Tänk på långt aaaa.

Nabokvenga

Grannfru.

Gröd i håsorna

Ej uppdragna strumpor

Palaver

Rundsnack, lång utläggning.

Hagesmäck

Plufsig hals, ”dubbelhaka”.

Pillestal

Klädskåp.

Hällörad

”Lagom” religiös, gudsnådlig.

Pimpa

Spilkum, djup skål.

Här for leen

Nyligen, för kort tid sedan.

Postelin

Porslin.

Illebrann

Ved – att elda i spisen med.

Pö om pö

Efterhand.

Jonken

Ljummen.

Rabor - rabbegröd

Rovor - rotmos.

Jämbores

Jämbördig.

Remedja

En massa onödigt.

Karahyll

Hylla för kärl/tallrikar.

Tavring

Liten aktiv yngling.

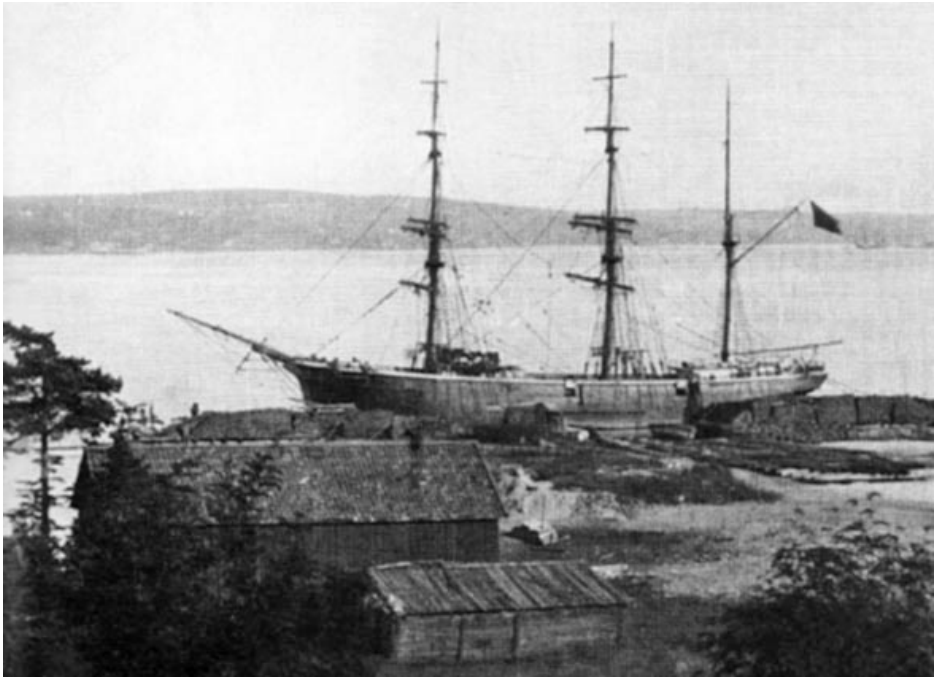
Dramatik utanför Biarritz: Råå-barken Padosa förliste 1907

”Förolyckat Råå-fartyg. En del av besättningen omkommen ”.

17 december 1907 publicerade Helsingborgs Dagblad ett telegram som skickats från franska Biarritz två dagar tidigare. Den tremastade Råå-barken Padosa hade förlit den 14 december då orkanvindar drog fram över Biscayabukten.

Inför hundratals åskådare på Biarritz strandpromenad bröts skeppet sönder.

Fyra män drunknade, sju klarade sig, däribland kaptenen Martin Björck från Råå. Historien slutar inte där, sjuttio år senare återfanns och bärgades Padosas ankare, hennes skeppsklocka och kaptenens kikare bland annat.

Tremastade barken Padosa vid kaj.

Den tremastade barken Padosa, med hemmahamn i Råå, hade lossat timmer i Portugalet nära Bilbao i norra Spanien, hennes nästa hamn skulle bli Setubal i södra Portugal där hon skulle lasta salt för England. Det var en vecka in i december och kraftiga vindar blåste in från Atlanten. Man väntade åtta dagar, vinden avtog och man beslöt att fortsätta resan. Väl ute

i Biscayabukten ökade vinden åter, nu till orkanstyrka. Skeppet drevs in mot kusten utanför Biarritz.

Ombord på Padosa kämpade man för att nå stranden, men båten klarade inte av de kraftiga vågorna utan började ta in vatten, pumparna täpptes till av att den sand man hade som barlast blev blöt. Några hundra meter från land vågade besättningen hop-

Innanför La Roche plate (se pilen) gick Padosa på undervattensklippor.

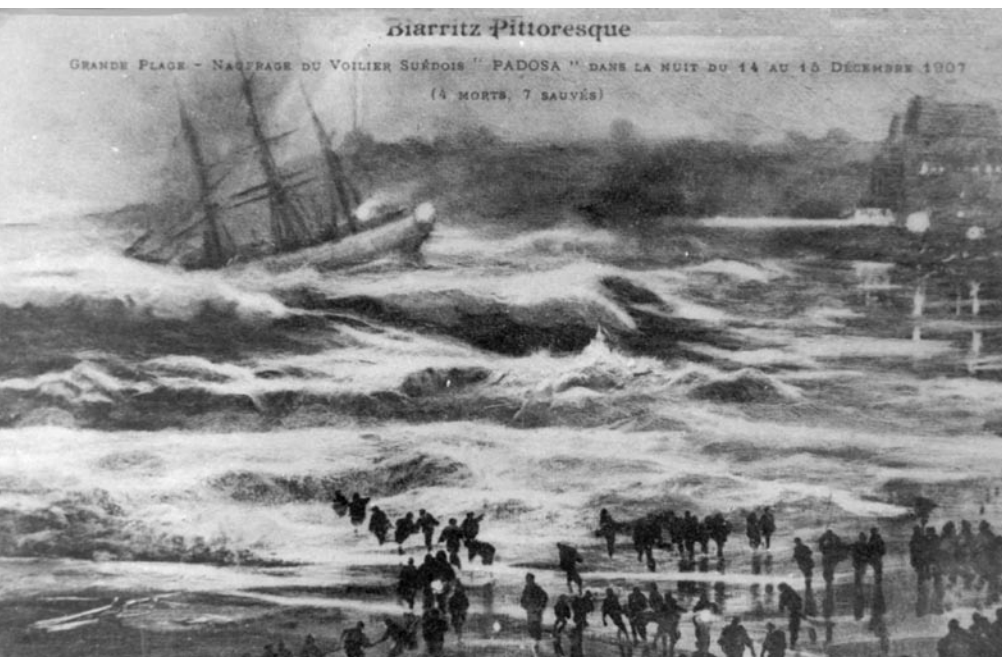
pas, man såg en fyr och ljus från staden. (Uppgifter om avståndet till stranden varierar något). Men något stämde inte, fyrens ljus hade ändrats fyra år tidigare och den förändringen var okänd för den svenska båtens befälhavare. Den pir och trygga hamn man hoppades på nåddes aldrig. Barken högg ner i sandrevlar, som hon dock lyckades ta sig ifrån, man försökte åter sätta mera segel och kryssa ut ur bukten men stormbyar drev båten i mot land.

I mörkret hade besättningen ingen möjlighet att upptäcka de undervattensklippor som fanns nära *La Roche plate* ca 150 meter från stranden. Hon satt fast. Brottssjöarna bröt med stor kraft in över skutan, hon tog in allt mera vatten, besättningen samlades på akterskeppet som låg högst. Nu slets de segel man inte hunnit reva sön-

der, masterna föll överbord den ena efter den andra och skrovet slogs sönder bit för bit. Padosa var förlorad.

Försök gjordes att sätta den stora livbåten i sjön, men det misslyckades och man prövade med en mindre. Två man lyckades gå ner i den men en jättevåg slog sönder stäven och båten krossades mot Padosas skrov. De två männen kunde plockas upp till båten. Under tiden hade konstapel Eriksson bestämt sig för att gå i vattnet och försökt nå stranden med en lina, men han fastnade i klipporna och drunknade.

Alla försök att nå stranden tyckes utsiktslösa, Martin Björck gjorde själv ett försök att nå land med en räddningslina men sögs ut i den hårda stormen, besättningen lyckades få honom tillbaka ombord men han var då knappast vid medvetande.

Natten då Padosa bröts sönder. Ett ögonvittne dokumenterade sin minnesbild.

Slutet för Padosa

På stranden hade flera hundra människor samlats i ovädret, ansträngningar gjordes att skjuta ut räddningslinor från stranden, men stormen omöjliggjorde ett framgångsrikt resultat, när slutligen en lina nådde sitt mål var det för sent. Några räddningsbåtar gick inte att få i sjön. Från land kunde man höra ljuden när barken bröts sönder och bara hoppas på att besättningen hade klarat sig på något sätt. Ett av de stora lyxhotellen skickade ner alla bengaliska eldar man hade och med hjälp av dem och alla lampor och lyktor man kunde uppbringa försökte man visa vägen till land. Några djärva gick ut i vattnet för att försöka nå de nödställda.

Vid elvatiden på kvällen, säger rapporterna från Biarritz, började vrakdelar flyta upp på stranden, men så hördes någon ropa – ”En man vid land!” och man skyndade till med trossar och stegar. En efter

en blev fyra man synliga och med största ansträngning räddades de iland. En bit bort hade ytterligare tre besättningsmän nått stranden. Tre man saknades.

Råå-barken Padosa

Barken Padosa, en ståtlig tremastare, var byggd 1878 i Fiume, dåvarande Österrike-Ungern.

Hon var på 860 ton och hennes längd var 60 meter. Huvudredare för barken var Lars Erik Nilsson på Rååvägen 76 och han hade fört befäl på henne under de fyra år som hon varit en del av Rååflottan. Hösten 1907 hade hon gått in på Råå redd (?) och då hade kaptan Nilsson överlämnat befälet till Martin Björck som tidigare varit båtens förste styrman. Resan var alltså Martin Björcks första som kaptan, men han var trots sina unga år, 28 år, en erfaren sjöman.

De trettio åren som Padosa varit i tjänst

hade inneburit visst slitage, men hon ansågs vara en bra seglare. I början av år 1907 hade hon varit "ur tjänst" för en större reparation. Då hon kommit till hamnen i Portugalese med sin tunga last av timmer hade en lots förtöjt henne så illa att hon vid lågvatten kantrade över och rånockarna doppades i vattnet. Vid nästa högvatten fick man förhala Padosa och förtöja henne på ett ställe där hon kunde ligga säkert även vid lågvatten.

Martin Björck var en förutseende man och han krävde att barken blev besiktigad och han begärde sjövärdighetsbevis på skutan efter lossningen av trälasten. Det innebar att vid sjöförklaringen i Bordeaux bedömdes båten vara i sådant skick att hennes sjöduglighet inte ifrågasattes. Däremot kan man undra om den försäkringssumma som ägarna fick ut från Kullens enskilda assurancesförening, 14 000 kronor, räckte speciellt långt.

Besättningen

Sjökapten Martin Björck var hemmahörande i Råå, de andra kom från olika delar av landet, de var styrman A. L. Gustafsson, steward D. H. Sundin, konstapel K. G. Eriksson, lättmatroserna Werner Lindberg, Julius Andersson, A. Olsen, jungmännen Gustaf Alfred Wandér, John Johansson, Harald Persson, Elvin Johansson.

De som omkom var Harald Persson från Bjuv, Karl Gustaf Eriksson från Gullholma, Gustaf Alfred Wandér, Skutskär och John Johansson från Strömsbro.

De sjömän som lyckades släpa sig iland, eller blev släpade i land av åskådare som trotsade det hårda vädret och försökte gå ut och hämta de utmattade sjömännen blev snabbt väl omhändertagna av omtänksamma Biarritzbor. Läkare stod på stranden och väntade och hotellrum ställde i ordning för svenskarna.

Besättningen på Padosa.

Les débris du navire sur la Grande Plage.

Strandpromenaden morgonen efter katastrofen.

Dagen efter katastrofen bar strandpromenaden – *Grande Plage* – vittne om nattens katastrof, virke från den förlista *Padosa* låg utspritt på stranden, och så som är regel efter ett skeppsbrott är vrakdelarna till för den som tar hand om dem. De svenska sjömän som klarade av att stiga ur sina sängar nästa dag inspekterade de sorgliga resterna, men mer kunde man inte göra. Tre av besättningsmännen drunknade eller dog av de skador de ådragit sig, och konstapel Eriksson drunknade under sitt räddningsförsök. sju överlevde. Tre av dem behövde sjukhusvård under en tid.

Biarritz befolkning var otroligt generös mot de räddade sjömännen. Förlista skepp var väl knappast unikt vid deras utsatte kuststräcka, men denna förlisning hade skett inför ”öppen ridå” och engagemang- et för den räddade besättningen var remarkabelt. På privat initiativ samlade man in pengar från hotellgäster och boende, inte

mindre än närmare 6 000 Fr redovisas i januari 1908. Från *Hôtel du Palais* kom den största summan och där inhystes också några av besättningen. Kläder lämnades till de skeppsbrutna och man bjöd in dem till måltider i såväl privathem som på hotel- len.

Dagarna efter

Sjöförklaringen gjordes i Bordeaux fyra dagar efter förlisningen och i dokument från utrikesdepartementet i Stockholm skickades pengar – 24 kronor – till den som biträdde kapten och styrman. Täta kontakter hölls mellan Utrikesförvaltning- en i Stockholm, svenske konsuln, Lindau, i Bordeaux, representanter i Biarritz, reda- re Nilsson på Råå och så vidare. Vi har ko- pior – tyvärr dåliga fotostater, men dock, på Råå museum. Från Råå kommer be- sked om hur de räddade besättningsmän, som omgående ville mönstra på nytt far-

tyg, skulle gå till väga och om vilket fartyg som kan föra hem dem som föredrog det. Några hade sviter av sina skador och strapatser. Martin Björck mönstrade redan kort efter förlisning på ett nytt fartyg.

Den 30 januari publicerar Le Courier de Bayonne på den lokala sidan för Biarritz, ett brev från Bothilda Björck – Martin Björcks moder, där hon tackar Gud och Biarritzborna för sonens dramatiska räddning.

Herman Sundin, Padosas steward trivdes så bra på Hôtel du Palais att han stannade kvar i Biarritz och anställdes som kock där. I ett brev från svenska konsulin i Bordeaux daterat i januari 1908 fick Herman Sundin besked dels om att Elvin Johansson var på bättringsväg, dels att hans andel av insamlat kapital var 558.90 Fr.

De fyra omkomna sjömännen begravdes på kyrkogården ”du Sabaou” i Biarritz där namnet Padosa står inhugget i en marmorplatta. Namnet Padosa återfinns (åtminstone till 1990-talet) också på ett hus i Biarritz, husets bjälklag är till stora delar uppbyggt av vrakvirke från Råå-barken. Kungliga medaljer lär ligga i en och annan byrålåda, modiga män som räddade de svenska besättningsmännen belönades med både penninggåvor och medaljer.

Minnet återväcks 1978

François Doyhamboure var några och tjugo år då han sommaren 1978 hjälpte fadern på hans hotell och restaurang l'El Mirador i Biarritz. En gammal vän kom på besök, de unga fransmännen hade dykning som gemensamt intresse och vännen frå-

Upphittaren François Doyhamboure dyker vid vraket.

gade om François gjort några iakttagelser ute vid La Roche plate. Nej det hade han inte. Men senare på eftermiddagen gjorde de två ett första dyk och återfann det ankare som vännen hade anat på botten. Det skulle bli inledningen till lokaliseringen och återupptäckten av Padosa.

Värför tog det sjuttio år att finna resterna av barken som förlöst så pass nära land? Sandförflyttningen är kraftig i Biscaya-bukten och troligen har alla lämningar varit kraftigt översandade under lång tid.

Det skulle bli François som blev den drivande kraften för hela projekt Padosa. Han letade i tidningsarkiv och i offentliga handlingar från tiden då båten förläste. Det fanns äldre innevånare i Biarritz som fortfarande hade minnen av den dramatiska natten och av de svenska sjömännen. Han sammanställde under hösten och vintern allt material han kunde komma över och han dök kontinuerligt för att hålla koll på att sanden inte åter lade sig över de rester man hoppades rädda. Slutligen kontaktade han en yrkesdykare och vän, för det

behövdes betydligt mera utrustning än vad han som amatör hade att tillgå.

Tidigt på året 1979 drogs dykningarna igång under ledning av Henri Chevrat. Det stora ankaret var det fynd som bärgades först. Det skulle markera det Padosamonument som staden Biarritz hedrade minnet av Rååbarken med och som invigdes 1979 i närvaro av Martin Björcks barn Eric och Ethel Björck och Eric's hustru Britta samt av prins Bertil, den svenska konsul och åtskilliga lokala makthavare. Närvarande var förstås den framgångsrike och entusiastiske dykaren François, utan honom hade ingen Padosa återfunnits.

Flera fynd

Efter det ståtliga ankaret lyftes ytterligare ankare upp, skeppsklockan som förgäves kallat på uppmärksamhet den dramatiska natten i december återfanns, en lanterna och så småningom flera småsaker i metall från båten; upphängningskrokar, några bestick men också åtskilliga metalldelar från vraket. På Biarritz marina museum nere

Martin Björcks mässingskikare finns nu att beskåda på Råå Museum.

vid hamnen inrättades en speciell avdelning för de fynd som plockades upp. Dykare har också senare fortsatt sitt sökande och samlingen har vuxit.

I mars 1991 kunde vi än en gång läsa i Helsingborgs Dagblad om Padosa och hennes öde, men nu var anledningen att Eric Björck nåtts av ett stort paket från sin vän François i Biarritz. Utöver kopior på åtskilliga dokument skickade han den kikare som återfunnits efter 80 år på havets botten. Mässingskikaren som tillhört Erics far. Visst är den illa åtgången men vad kan man vänta efter så lång tid på havets botten. Eric har donerat kikaren, dokumentkopior och flera tidningsurklipp, även från franska tidningar till Råå Museum. Du som kommer på Annandag jul och besöker oss kan ta del av fyndet.

Det som är mycket speciellt med denna

dramatiska förlisning av ett Rååskepp är att minnet av händelsen fortfarande uppmärksammas i Biarritz. Så sent som i fjol publicerades i *Magazine Biarritz* en stor artikel om händelsen. Det stiliga Padosa-monumentet syns vida omkring placerat mitt emot den plats där barken bröts sönder.

Stina Norling

Bilder:

Museets arkiv

Google Maps

www.jpdugene.com/tourisme/biarritz/le_padosa_btz_mag.htm

Romain Charon:

L'agonie de la Padosa

Johnny Bengtsson

Eric Björck

Så lät det på Råå

Persas Anna berättar

Sömmerska Anna Persson utanför dörren till sitt hem på Fiskaregatan 4.

Anna Persson, Persas Anna, var 75 år när Rut Liedgren från Nordiska Museet gjorde ett antal intervjuer på Nedre Läget. Året var 1944 och Anna Persson hade mycket att berätta om sitt fädernehem på Fiskaregatan 4. Här hade hon vuxit upp och bott i hela sitt liv, hon var sömmerskan som Nils Pålsson talar om på sidan 8, och som många minns, en sträng dam med gott minne.

Vi plockar ett par avsnitt ur hennes berättelse på "rååboska".

Far å mor, di lå i stuan, de va en sån där gustaviansk säng me sparlakan. Pigan å ja lå i kammerset i en utdragssäng, å pojkar-na di lå i de kammerset som ble sen bako-gnen revs ut. Sängklär i den tiden, de hade di ullna dyner å till å me ullna koddar. Un-

der hade di bomolldyner me randit bomoll å linne. Överlakan hade di just inte, utande va bara underlakan som regel. Men när de va främmande å de skulle va fint, då hade di ju två lakan.

Ja kan minnas när far å mor hade halm i sängen, å de byttes ju ofta, en halmkärve, å så lakan oppepå. Var månad byttes nog den där halmen. Å så va tjock bomolldyna ovanpå den förstås. Dyner, de hade man många, men sängplatser, de va de mindre me. Så när de kom främmande, då bruka man husa dom på golve. Ja, man la dyner på golve, så de vart mjukt förstås. Så hadde man långkoddar, två stycken, å så

två små koddar oppepå. ...

... I kammerset, där stog en soffa, så där lå pigerna. De va ingen ellstad där, men varma sängkläder fick dom ju krypa ner i. Sen sto också klädsåpet där, där alla hade sina kläder, både di och hela familjen. Man hade inte så mycke kläder på den tiden. Ja, å så ve en vägg va schåffanjén me alla papper i. Till å me att ja hade en liten bror, som va döfödd, å han las i en låda i schiffanjén. De va på vintern. Där va han ju väl behållen.

Så mellan fönstren stog ett lite bord. Mitt i golvet va de skuret ett stort håll, å där va de en stor tunna, å där hade vi potatis. De va ingen rikti källare där inte, utan de va bara de där hålet. På sommaren röka man ju en hel del mat, å de hängdes oppå på vinden.

INFO-SIDAN

Öppettider hösten 2009 – våren 2010

Från 30 september till 2 december har vi öppet onsdagar mellan 17.00 – 20.00. Onsdagen den 13 januari öppnar vi åter upp för våra onsdagskvällar, samma tid som tidigare.

Annandag jul

samlas vi alla på museet; medlemmar och ännu icke-medlemmar, hemvändare och Rååbor, besökare från när och fjärran. Vi har öppet mellan 13.00 och 17.00 och visar den klassiska Råå-filmen kl 14.00 och 16.00. Däremellan bjuds på glögg och pepparkaka, vi samtalar med vänner och tittar på museets intressanta föremål.

Årsmötet

äger rum tisdagen den 22 mars 2010 i Församlingsgården.

Årsavgiften

fastställdes till 150:- inför 2010 vid vårens årsmöte.
Entré 40:-, barn under 12 år i vuxens sällskap gratis.
Max 3 barn/vuxen. Guidning för grupper, tidsbeställning hos Siv Olsson 042-262688.
Guidning för skolklasser, tidsbeställning hos Mona Green 042-204344 eller via e-post.

Råå Museiförenings styrelse

Efter årsmötet 2009 ser styrelsen ut så här:
Marianne Wittgren, ordförande
Hans-Ingvar Green, vice ordförande
Gunilla Kittel, sekreterare
Bengt Magnemark, kassör
Ulla Gustavsson
Ulf Nordin
Stina Norling
Birgitta Rosenbäck
Martin Werner
Ing-Britt Eriksson
Ingrid Högberg

Råå Museum för fiske och sjöfart

Hamnplan, 252 70 Råå

Tel 042-261131

Bankgiro 5601-4681

E-post info@raamuseum.se

Web www.raamuseum.se

KULTUR

ett nöje och ett måste

MUSEITIDNINGEN

Redaktör:

Stina Norling
Mellangatan 2
25270 Råå
Tel 042-26 03 56

Layout och redigering:

Cal Åström
I redaktionen:
Åsa Rausing-Roos
Marianne Wittgren
Ragnar Thornberg

Dags för Höstmöte!

Nu närmar sig museets Höstmöte, vi möts i Raus Församlingsgård, ingång från Kielergatan:

Tisdagen den 20 oktober kl 19.00

Vår ordförande Marianne Wittgren informerar och rapporterar.

Entré, inklusive god förtäring 30:-

Lotterier och Loppisbord

Kvällens föredrag: 60 år med havet

Från sjöscout till sjökaptän är vägen inte lång, åtminstone inte om den går till havs! För många av er är Bengt Magnusson en välkänd Rååprofil. I bild och ord berättar han om sitt livslånga intresse för havet, som under många år varit såväl hans arbetsplats som hans favoritmiljö på fritiden. Möt en supersjöman som har en historia att berätta!

